

Stárnutí a nepřenosné nemoci:

Príležitosti pro reakci Evropské unie

HelpAge

global network

Obsah

- 1 Úvod
- 2 Zvýšení výskytu nepřenosných nemocí (dále v textu označovány anglickou zkratkou NCD – non-communicable diseases)
- 2 Souvislost se stárnutím obyvatelstva
- 3 „Zkřížení“ faktorů pohlaví a invalidity
- 3 Globální a evropské reakce
- 4 Příležitosti pro EU

Hlavní sdělení

- Nepřenosné (chronické) nemoci jsou celosvětově hlavní příčinou úmrtí. V téměř 75 procentech případů na ně umírají lidé v zemích s nízkou nebo střední úrovní příjmů.¹ Neúměrně vysoký je jejich výskyt mezi seniory.²
- Celosvětové reakce a reakce Evropské unie na výskyt nepřenosných nemocí v zemích s nízkou nebo střední úrovní příjmů dosud nebyly adekvátní a neodpovídaly potřebám jejich stárnoucího obyvatelstva.
- Investice do prevence NCD, jejich léčba, zvládnání a péče o pacienty všech věkových kategorií jsou nezbytným předpokladem dosažení cílů programu udržitelného rozvoje (Sustainable Development Goals – SDGs) a splnění závazku, že nikdo v tomto ohledu nezůstane pozadu.
- Má-li Evropská unie hrát ústřední roli, kterou si vytýčila, aby bylo dosaženo pokroku při podpoře zdraví obyvatelstva, včetně řešení problému NCD,³ musí věnovat větší pozornost stárnoucímu obyvatelstvu trpícímu NCD a přistupovat ke své globální práci v oblasti zdraví populace tak, že nebude opominuta žádná věková skupina. Je také třeba zajistit, že tento přístup se promítne i do programu udržitelného rozvoje (SDGs)

Úvod

Zvýšení výskytu NCD v kombinaci s rychlým stárnutím obyvatelstva je důležitou výzvou pro systémy zdravotnictví a péče na celém světě. K úmrtím na nepřenosné nemoci dochází v nepřiměřeně vyšší míře v zemích s nízkou nebo střední úrovní příjmů. Jakožto klíčový aktér v celosvětovém úsilí o zdraví obyvatelstva a rozvoj hraje Evropská unie významnou roli v posilování reakce na NCD v těchto zemích.

Tato stručná zpráva zpracovaná HelpAge EU – sítí organizací, které pracují se seniory – pojednává tématech NCD a stárnutí v kontextu udržitelného rozvoje. Zkoumá, jak kvalitně současné rozvojové strategie EU řeší interakci mezi těmito

Financováno
Evropskou unií

Obsah tohoto dokumentu nikterak neodráží názory Evropské unie a odpovídá za něj výhradně organizace HelpAge International.

problémy. Předkládá Evropské unii konkrétní možnosti, jak vytvářet a rozvíjet globální strategie podpory zdraví obyvatelstva, které budou pamatovat na všechny věkové skupiny a umožní dosáhnout cílů programu udržitelného rozvoje, zvláště cíle 3: Zajistit zdravý život a zvyšovat jeho kvalitu pro všechny v jakémkoli věku – se zaměřením na osoby trpící NCD.

Zvýšení výskytu nepřenositelných nemocí

Mnohé země s nízkou a střední úrovní příjmů nesou „dvojí břemeno“ nemocí, protože v nich roste převaha nemocí nepřenosných z jedné osoby na jinou rychleji, než jak klesá převaha nemocí přenosných, například HIV.⁴ Z celosvětového hlediska jsou příčinou dvou úmrtí ze tří nepřenosné nemoci.⁵ Podle odhadů do roku 2020 budou NCD tvořit 80 procent celosvětového břemena nemocí a v zemích s nízkými a středními příjmy jimi bude z deseti úmrtí zapříčiněno sedm.⁶ Většinou tito lidé umřou na rakovinu, kardiovaskulární choroby, cukrovku a respirační choroby.⁷

Jelikož NCD jsou spojeny s kouřením, konzumací alkoholu, špatnou stravou, nedostatkem tělesné aktivity (pohybu) a vlivem znečištěného prostředí,⁸ mnoha úmrtím na NCD lze předejít nebo je oddálit pomocí změn v chování, například zdravější stravy a více pohybu v průběhu života.

Spojitosť se stárnutím obyvatelstva

Podle odhadů do roku 2030 dosáhne počet obyvatel nad 60 let 1,4 miliardy – budou tvořit téměř 17 procent obyvatel světa.⁹ Většina osob tohoto věku již dnes žije v zemích v nízkou nebo střední úrovní příjmů. Do roku 2030 tu bude žít až 71 procent z celkového počtu osob starších než 60 let.¹⁰ Z úmrtí na NCD připadá dnes v těchto zemích 71 procent případů na osoby starší než 60 let a nebude-li se dostávat seniorům konkrétní pozornosti, toto číslo by se mohlo zvýšit.¹¹ Mezinárodní rozvojové strategie a globální strategie na podporu zdraví obyvatelstva však jen vzácně věnují patřičnou pozornost NCD a málokdy uznávají spojitost mezi NCD a stárnutím populace. Služby, včetně těch, jejichž účelem je podpora zdraví a prevence, na všech a zvláště na primární úrovni systémů zdravotní péče, často nereagují na potřeby stárnoucí populace a specifické potřeby seniorů.

Zkušenosti celosvětové sítě organizace HelpAge ukazují, že je-li seniorům prostřednictvím jejich sdružení poskytnuto školení a vzdělávání, často dokáží sami zvládnout nepřenosné onemocnění.¹²

V mnohých zemích s nízkou nebo střední úrovní příjmů však chybí vyškolení zdravotničtí pracovníci, kteří by mohli reagovat na složité, rozmanité a často propojené potřeby v oblasti zdraví a péče spojené se stárnutím. Nedostatečný přístup k vhodným zdravotním službám – včetně diagnózy nepřenosných nemocí, jejich léčby, následné péče a v případě potřeby zajištění specializované péče – nejenže omezuje životní šance pacientů trpících NCD, ale představuje též velkou zátěž pro osoby, které o ně pečují – často to jsou také lidé seniorského věku, v mnoha případech ženy, a sami se nemusí těšit dobrému zdraví.¹³

1. WHO, Non-Communicable Diseases Factsheet, March 2013, www.who.int/mediacentre/factsheets/fs355/en (23 August 2016)
2. WHO, 10 facts on ageing and the life course, www.who.int/features/factfiles/ageing/en (23 August 2016)
3. http://ec.europa.eu/health/eu_world/global_health/index_en.htm
4. UNAIDS 2016-2021 Strategy, www.unaids.org/en/goals/unaidstrategy (14 July 2016)
5. NCD Alliance, Why NCDs, <https://ncdalliance.org/why-ncds> (14 July 2016)
6. WHO, Non-communicable diseases (NCDs) in developing countries: a symposium report, www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4267750 (14 July 2016)
7. NCD Alliance 'Why NCDs' <https://ncdalliance.org/why-ncds>
8. WHO, Non-Communicable Diseases Factsheet, March 2013, www.who.int/mediacentre/factsheets/fs355/en (23 August 2016) and WHO, *World Report on Ageing and Health*, 2015
9. UNDESA Population Division, *World Population Prospects: The 2015 Revision*, DVD Edition, 2015
10. UNDESA Population Division, *World Population Prospects: The 2015 Revision*, DVD Edition, 2015
11. www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/66/83&Lang=E
12. WHO, *World Report on Ageing and Health*, 2015
13. *Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and a Challenge*, New York, UNFPA and London, HelpAge International, 2012, p.28

Maik Alymkulov/HelpAge International

Svépomocné skupiny v Kyrgyzstánu

V Kyrgyzstánu se členové seniorských svépomocných skupin učí osvojit si zdravý životní styl a zvládat cukrovku 2. typu s pomocí místních neziskových organizací a tamního Diabetologického a endokrinnologického sdružení. Přes 10 000 osob absolvovalo screening na diabetes a byly poučeny o rizikových faktorech.

„Být členem skupiny mi pomáhá udržet si kontakt s jinými seniory, podělit se s nimi o novinky a nápady. Setkali jsme se také se zástupci Ministerstva zdravotnictví, pověděli jsme jim, co nás trápí a jak by se měly zlepšit služby,“

řiká Romana, členka svépomocné skupiny seniorů v Kyrgyzstánu.

„Zdraví je základním lidským právem, nepostradatelným pro výkon mnoha jiných práv a nezbytným pro důstojný život ... Nicméně pro miliony lidí po celém světě je plné uplatnění tohoto práva dosud těžko splnitelným cílem. Uniká zejména seniorům, kteří jsou zvláště zranitelní zásahy do jejich práva na zdraví.“¹⁴

„Zkřížení“ faktorů pohlaví a invalidity

Muži i ženy čelí v průběhu života různým zdravotním rizikům a ve stáří různým zdravotním problémům. V celém světě se v posledních 20 letech prodloužil průměrný věk dožití mužů i žen. Ženy se obecně dožívají vyššího věku než muži (i když se tento rozdíl zmenšuje), muži se však obvykle po větší část svého života těší dobrému zdraví.¹⁵ NCD jsou příčinou 70 procent úmrtí žen a 66 procent úmrtí mužů.¹⁶ NCD jsou příčinou 70 procent úmrtí žen a 66 procent úmrtí mužů.¹⁷ Tvůrci strategií zvládnutí NCD proto musí pochopit složité a četné zdravotní problémy lidí různého věku ve všech stádiích jejich života.

Kromě toho, že jsou v celém světě jednou z hlavních příčin úmrtí, NCD způsobují také poruchy (poškození zdraví), které pak v důsledku fyzických, ekologických, sociálních a/nebo postojových faktorů mohou vést k invaliditě. Její výskyt v celém světě roste s věkem: 46 procent osob starších než 60 let je postiženo mírnou nebo těžkou invaliditou, zatímco ve věkové skupině 15–59 let se vyskytuje jen v 15 procentech a u osob mladších než 15 let v pouhých 5 procentech; mezi muži a ženami v tomto ohledu není výrazný rozdíl.¹⁸ Tento stav odráží akumulované účinky nemoci a zranění v průběhu života stejně jako pokles fyzické síly v seniorském věku.¹⁹

Patřičná léčba však může invaliditě zabránit nebo ji oddálit do středního či pozdějšího věku; může zlepšit kvalitu života seniorů a snížit náklady zdravotnictví a pečovatelských služeb. Pochopení jedinečných forem marginalizace, jejíž příčinou je „zkřížení“ stáří, pohlaví a invalidity, je naprosto nutné pro inkluzivní a vhodnou reakci na NCD a zajištění zdraví seniorů.

Podpora zdravotnických systémů v Myanmaru

V Myanmaru Evropská unie podporuje dvouletý projekt, jehož účelem je posílit schopnost úřadů a institucí zvládat NCD. Zahrnuje výzkum s cílem poskytnout vládě informace pro program reformy zdravotnictví, pomoci tvůrcům politiky a poskytovatelům veřejné zdravotní péče unést stále těžší břemeno NCD, a podpořit Univerzitu veřejného zdraví při realizaci vysoce kvalitních výukových a výzkumných programů. Ačkoliv se tento program výslovně nezaměřuje na problém stárnutí, je důležitým příkladem právě toho typu podpory, již může EU poskytnout partnerským zemím, které se snaží posílit svoji práci v této oblasti.

Globální reakce a reakce EU

V roce 2015 OSN přijala Agendu pro udržitelný rozvoj do roku 2030. Vítaným krokem v tomto rámci je zařazení holistického cíle zajistit zdravý život a podpořit tělesnou i duševní pohodu lidí všech věkových skupin mezi 17 cílů udržitelného rozvoje (SDG). Schválení konkrétního zaměření na NCD prokazuje, že celý svět si je vědom posunu ve vzorcích zdraví a nemoci.

Dosud se strategie týkající se NCD a reakce na globální úrovni zaměřovaly primárně na prevenci těchto nemocí v časnějších stádiích života. Je tomu tak zčásti proto, že důraz se klade na snížení „předčasné úmrtnosti“, definované jako úmrtí ve věku nižším než 70 let. Tento diskriminační jazyk obnáší riziko, že při reakci na NCD budou opominuti lidé starší než 70 let, což je v rozporu s inkluzivním přístupem. Způsobil také nedostatek investic do patřičné léčby, zvládnutí NCD a péče o seniory.

Pokud jde o reakce na globální úrovni, roku 2011 a 2014 se konaly dvě konference o NCD na vysoké úrovni OSN, jejichž výsledkem byly závazky řešit problém NCD. Světová zdravotnická organizace (WHO) koordinovala akce na podporu splnění těchto závazků, za účasti mnoha zainteresovaných subjektů a rozmanitých odvětví. Jejich zaměření na „předčasnou úmrtnost“ se však promítá do globálních cílů a ukazatelů, které se soustřeďují na věkový rozsah 30 až 70 let. Sběr dat na základě těchto ukazatelů také často opomíjí lidi seniorského věku. Mnoho demografických průzkumů a dalších mechanismů monitorování pokroku v podpoře veřejného zdraví se týká pouze osob do určitého maximálního věku. Například pro účely programu demografických a zdravotnických průzkumů (Demographic and Health Surveys,

14. Office of the United Nations High Commission for Human Rights: Expert consultation on older persons and the right to health, background paper, Geneva, UN, April 2011

15. *The World's Women 2015: Trends and Statistics*, New York, UNDESA Statistics Division, 2015

16. *The World's Women 2015: Trends and Statistics*, UN Statistics Division

17. *Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and a Challenge*, New York, UNFPA and London, HelpAge International, 2012, p.28

18. WHO, *World Report on Disability*, Geneva, WHO, 2011, p.30

19. WHO, *World Report on Ageing and Health*, p.29

20. EC Communication 'The EU Role in Global Health' 2010 and Council conclusions on the EU Role in Global Health, 2010, EC Communication, 'Increasing the impact of EU Development Policy: an Agenda for Change', 2011

DHS) se sbírala pouze data týkající se žen do věku 49 let. Důležitým zdrojem údajů o NCD je „stepwise“ („krok za krokem“) metoda monitoringu, kterou používá Světová zdravotnická organizace (viz WHO STEPS), i v tomto případě se však zřídka sbírají data o osobách starších než 64 let.

Strategie EU pokud jde o podporu zdraví světového obyvatelstva je definována od roku 2010²⁰ v řadě dokumentů, v nichž je zdraví prohlášeno za lidské právo zásadně důležité pro rozvoj a partnerské země se v nich zavazují posílit systémy zdravotní péče. Strategie EU se vztahují i na NCD a změnu břemene, které představují, o stárnutí se však zmiňují jen stručně. Několik stanovisek EU týkajících se Agendy pro udržitelný rozvoj do roku 2030 a Cílů udržitelného rozvoje (SDG) se zmiňují o NCD a v jednom případě též o stárnutí, ale postrádají podrobnosti.

Problém NCD je nadále značnou měrou opomíjen v národních strategiích podpory zdraví v zemích s nízkou nebo střední úrovní příjmů obyvatelstva. Protože však zatížení jejich zdravotnických systémů roste, začíná se na NCD klást větší důraz. Například v Tanzanii a Pákistánu dnes existují dedikované strategie a vodítka pro reakce na problém NCD na celostátní úrovni. Nejsou však pro ně vyčleněny finanční prostředky a nejsou dostatečně uváděny do praxe.

Tam, kde existují politické předpoklady a strategie týkající se NCD, je třeba definovat závazek řešit tento problém a zajistit zdroje pro jeho plnou realizaci.

Příležitosti pro EU

V současné době EU plánuje, jak realizovat Cíle udržitelného rozvoje (SDG), kromě jiného prostřednictvím podpory partnerských zemí. Během roku 2016 přezkoumá Evropský konsensus o rozvoji (European Consensus on Development) z roku 2005 a sladit ho s SDG a aspekty Agendy 2030, které se vztahují na externí činnost EU. Toto je tedy pro EU klíčový moment pro to, aby se ve své práci na podporu zdraví obyvatelstva celého světa začala intenzivněji věnovat problémům NCD a stárnutí a stavět na počátečních krocích, jako je práce, již financuje v Myanmaru (viz výše).

Voláme EU, aby:

- zajistila zahrnutí témat stárnutí a NCD do revidovaného Evropského konsensu o rozvoji,
- zajistila, že témata stárnutí a NCD se budou v plné míře zabývat veškeré plány realizace Cílů udržitelného rozvoje týkajících se podpory zdraví,
- postavila se do čela globálního úsilí odstranit diskriminační jazyk, pojmy, cíle a ukazatele z práce na řešení problému NCD a zasadit se o to, že reakce na něj se budou vztahovat na všechny osoby jakéhokoliv věku,
- zajistila, že při sběru dat o NCD nebude opomínána žádná věková skupina, budou do něj zahrnuti muži stejně jako ženy, a poskytne alespoň minimální úroveň desagregace (rozkladu na části) na základě věku a pohlaví,
- zajistila, že globální strategie EU na podporu zdraví a její reakce na NCD budou brát plný zřetel na „zkříženou“ a kumulativní diskriminaci na základě věku, pohlaví, schopností (zdatnosti) a dalších charakteristik, v souladu se závazky v oblasti práv seniorů a násobné diskriminace, vytyčenými v Akčním plánu EU pro lidská práva a demokracii na období 2015–2019 a Akčním plánu pro rovnost mužů a žen na období 2016–2020,
- pokud možno zařadila mezi priority své práce na podporu celosvětového zdraví zvládání NCD, jejich léčbu a péči o lidi všech věkových skupin, kteří jimi trpí, a investovala do prevence NCD v průběhu celého života,
- využívala všech příležitostí podpořit reakci na problém NCD prostřednictvím finančních nástrojů pro rozvoj, jimiž disponuje.

HelpAge International je celosvětová síť organizací, které podporují právo všech seniorů na důstojný život ve zdraví a bezpečí.

Na vypracování tohoto dokumentu se podílely níže uvedené členské organizace evropské sítě HelpAge:

HelpAge International EU Office
Avenue D'Auderghem 22-28
1040 Brussels, Belgium
Tel +32 (0)2 740 2711
Fax +32 (0)2 740 2720
euoffice@helpage.org

HelpAge International
PO Box 70156
London WC1A 9GB, UK
Tel +44 (0)20 7278 7778
hai@helpage.org

www.helpage.org

Registrovaná charita č. 288180

ŽIVOT 90, z.ú.
Karolíny Světlé 18
110 00 Praha 1
Česká republika
Tel.: +420 222 333 530
www.zivot90.cz
sekretariat@zivot90.cz

překlad: Alena Faltýsková

Poprvé publikováno jako **Ageing and Global Health: Guidance for EU development cooperation**

Copyright © HelpAge International 2016

Koordinátorkou tohoto dokumentu byla Ellen Graham, poradkyně HelpAge International ve věcech politiky EU.

Na tuto práci se vztahuje licence Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License, <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>

Pro neziskové a vzdělávací účely mohou být jakékoliv části této publikace reprodukovány bez povolení. Jasně prosím uveďte, že autorem je HelpAge International, a pošlete nám kopii nebo odkaz.